

Петраускас А. В.
Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Коваль О. А.
Молодший науковий співробітник
Капустін К. М.
Лаборант
Інститут археології НАН України
Хададова М. В.
Викладач
Житомирський державний університет ім. І. Франка

ДАВНЬОРУСЬКИЙ ОЛЕВСЬК ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Перші відомості про археологічні пам'ятки в м. Олевську пов'язані з городищем в урочищі Бабина гора і відносяться до початку ХХ ст. - опубліковані в "Археологической карте Волынской губернии" В.Б. Антоновича.

Декількома роками пізніше Я.В. Яроцький, досліджуючи курганні групи вздовж течії р. Уборть відзначав, що на північний схід від м. Олевська біля безіменного струмка, що впадає в Уборть, за 100 сажених від лівого берега річки знаходиться на підвищенні "невелике кругле городище, обнесене одиночним валом із в'їздом на північно-західному боці". Він же обстежив два курганних могильники давньоруського часу поблизу городища.

В.Ю. Кухаренко відзначив наявність городища біля м. Олевська у зводі археологічних пам'яток Полісся без поточення його конструктивних деталей.

В 70-ті рр. ХХ ст. городище обстежував М.П. Кучера. Він склав окомірний план городища, виділив та описав його складові елементи: рів, вал, в'їзд на городище, западину колодязя; оглянувши і прошурфував майданчик та прилеглий з західного боку посад. За виявленими матеріалами він відніс його та прилеглий посад до IX-XI ст. Зазначимо, що дані наведені М.П. Кучерою найбільш повні та інформативні, оскільки базуються на результатах особистого детального обстеження пам'ятки.

О.В. Куза, спираючись на повідомлення В.Б. Антоновича та В.Ю. Кухаренко, відносив побутування городища до XII-XIII ст., відзначив, що городище з усіх боків обнесене валом.

Б.А. Звіздецький відзначив на підставі вивчення літературних та картографічних джерел, що городище майже "з усіх боків" оточене водами р. Уборть та її притоків.

Таким чином, станом на початок 2000-х рр. в межах сучасного м. Олевська за археологічними даними були відомі 4 археологічні пам'ятки: городище, датоване дослідниками IX-XI та XII-XIII ст.; прилеглий посад городища; два курганних могильники в урочищах Довга нива та Новина поблизу городища.

Нові дані про археологічні нашарування в межах міста та датування вже відомого городища і посаду були отримані в результаті стаціонарних археологічних досліджень в м. Олевську, що проводились експедицією Інституту археології НАН України протягом 2009, 2010 та 2011 рр.

У центрі м. Олевська на території церковного двору по вулиці Свято-Миколаївська, 8 було закладено розкоп розмірами 10х10 м, який зафіксував дуже пошкоджений в процесі різночасових будівництв та господарської діяльності культурний шар. На площі розкопу було зафіксовано 43 пізньосередньовічних поховання та 2 об'єкти зазначеного періоду.

Всі поховання були орієнтовані головою на захід, у деяких випадках із невеликим відхиленням на північ або на південь. Частина кістяків збереглася повністю, у частини відсутні певні кістки, а від деяких скелетів збереглися лише кістки черепа. В частині могильних ям серед заповнення зафіксовано цяхи від домовини та її дерев'яні фрагменти.

Переважає більшість поховань безінвентарні, лише в 3 похованнях (№№ 2, 3, 4) виявлені речі. Поховання № 2 - мідна монета та намисто із різнокольорових намистин. Поховання № 3 - мідна монета та бронзова шпилька. Поховання № 4 - мідна монета, натільний мідний хрестик та намисто із різнокольорових намистин.

Об'єкт № 1 представляв собою яму округлої форми, діаметром близько 2 м і глибиною 0,64 м від рівня материка пізньосередньовічного часу. Об'єкт № 2 - господарча яма округлої форми діаметром 0,9-1,1 м і глибиною 0,85 м від рівня материка. Стінки ями похилі, дно нерівне, в перетині - лінзоподібне. Об'єкт пошкоджено поховальною ямою. Із заповнення походили

фрагменти вінець, денць і стінок гончарних посудин XVII—XVIII ст.

Із культурного шару розкопу в центрі міста походили численні фрагменти вінець, денць і стінок ліпної і гончарної кераміки різних хронологічних періодів, розпочинаючи з VIII—IX ст. і закінчуючи сьогоденням.

На городищі в урочищі Бабина гора було досліджено декілька археологічних об'єктів, зроблено розріз оборонних валу і рову.

Об'єкт № 1 представляв собою яму підовальної форми, розмірами 2,20x1,54 м і глибиною 0,64 м від рівня материка. Стінки ями вертикальні, дно рівне, пласке. У південній частині ями зафіксовано приступку. В заповненні знахідок не виявлено.

Об'єкт № 2 - господарча споруда підпрямокутної форми, більшою частиною заходила в східну і південну бровки розкопу. Досліджено лише її чверть. Розміри дослідженої частини 4,5*2,5 м. Глибина 0,81 м від рівня материка. Стінки вертикальні, дно пласке. В долівці споруди було виявлено яму підтрикутної форми. Із заповнення об'єкту походили численні фрагменти вінець та стінок гончарного посуду XII—XIII ст.

Об'єкт № 3 - господарча яма округлої форми, діаметром 0,90 м. Стінки ями вертикальні, дно нерівне, в перетині має лінзоподібну форму. Глибина ями 0,71 м від рівня материка. В заповненні знахідок не виявлено.

Об'єкт № 4 представляв собою стовпову яму округлої форми діаметром 0,5 м і глибиною 0,25 м від рівня материка. Стінки ями вертикальні, дно нерівне, в перетині має лінзоподібну форму. В заповненні знахідок не виявлено.

Об'єкт № 8 - господарська яма округлої форми, діаметром близько 3,5 м і глибиною 0,61 м від рівня материка. Стінки ями похилі, дно нерівне, в перетині має лінзоподібну форму. Зверху яма була перекрита кам'яною вимосткою, частина каменів якої потрапила і до заповнення об'єкта. Із заповнення походили нечисленні фрагменти вінець і стінок гончарного посуду XII—XIII ст.

Крім того, в межах розкопів було зафіксовано кам'яну вимостку, що повністю повторювала контур периметра оборонного майданчика. Максимальна ширина вимостки складала близько 5 м, мінімальна - близько 1,5 м. З великою долею вірогідності даний об'єкт можна віднести до пізньосередньовічного етапу існування городища.

Знахідки із площі розкопу загалом можна віднести до 4 хронологічних періодів:

- VIII – X ст. представлені нечисленними знахідками фрагментів вінець, стінок і денць гончарної кераміки;
- XI ст. - декілька вінець гончарного посуду;
- XII-XIII ст. - численні знахідки гончарного посуду даного періоду;
- XVI-XVIII ст. - багато фрагментів вінець, денць і стінок гончарного посуду та фрагменти глиняних люльок.

По лінії західних бровок розкопів було здійснено розріз оборонного валу городища. В результаті було встановлено два етапи його будівництва: спочатку на рубежі IX-X ст. було насипано невисокий вал (висотою до 2 м), у середині якого були дерев'яні городні. На другому етапі, який припадає на пізньосередньовічний період існування городища, давньоруський вал було досипано до висоти 5-6 м із щільної жорстви, у середині цього валу дерев'яні конструкції не були зафіксовані. За аналогіями, другий етап спорудження валу городища може бути віднесений до литовської доби ХГУ-ХУ ст.

На північній ділянці посаду городища було закладено траншею розмірами 2x10 м, в якій було зафіксовано 3 господарські ями. Вони округлої форми, діаметром від 0,7 до 0,8 м і глибиною 0,35-0,45 м. В заповненні ями № 2 було виявлено численні фрагменти гончарних посудин X-XI ст.

Із культурного шару походили численні фрагменти гончарної кераміки давньоруського часу та епохи Пізнього Середньовіччя.

На південній частині посаду було закладено декілька розкопів, значна частина площі яких була пошкоджена сучасними перекопами. На розкопах зафіксовано 8 господарських ям та 2 господарські споруди.

Господарські ями округлої або підовальної форми діаметром 0,6-1,5 м і глибиною 0,25-0,60 м. В заповненні ям зафіксовано нечисленні фрагменти гончарного посуду давньоруського часу, лише в ямі № 1 було зафіксовано розвал горщика X ст.

Споруда № 1 - підпрямокутної форми, розмірами 1,6x2,5 м і глибиною 0,67 м від рівня материка. У верхній частині заповнення виявлено концентрацію каменів. Заповнення об'єкта —

чорний, перепалений гумусований супісок. Із заповнення походили численні фрагменти гончарної кераміки давньоруського часу та кістки тварин.

Споруда №2 - підовальної форми, розмірами 1,85х3,10 м і глибиною 0,37 м. Стінки споруди похилі, дно нерівне, в перетині має лінзоподібну форму. Із заповнення походили нечисленні фрагменти вінець, денець і стінок гончарного посуду.

Таким чином, на посаді городища і на оточуючій його поселенській окрузі (на всіх без винятку поселеннях) зафіксовані знахідки ліпних посудин, які можуть бути датовані третьою чвертю I тис. н. е. Наявність цих матеріалів може вказувати на те, що городище в урочищі Бабина гора виникло як центр поселенської округи. Не можна виключати можливості формування міста із декількох городищеньських центрів. Для остаточного визначення наявності укріплень на пізньосередньовічній частині міста необхідне продовження дослідження пам'яток міста шляхом археологічних розкопок.